

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Розглядаються методи визначення фінансових результатів. Обґрунтовується доцільність їх використання на підприємствах

Постановка проблеми. В умовах становлення ринкової економіки в Україні особливо важливого значення набуває правильне визначення фінансових результатів діяльності підприємств. Необхідну інформацію для цього надає бухгалтерський облік.

У світовій практиці використовують два методи визначення фінансових результатів:

1) метод порівняння доходів і витрат (або метод “витрати-випуск”) – визначення прибутку (збитку) як різниці між доходами і витратами звітнього періоду;

2) метод порівняння капіталу (або метод зміни чистих активів) – визначення приросту власного капіталу у звітному періоді як різниці між сумою власного капіталу на кінець і на початок звітнього періоду.

Переваги і недоліки кожного з цих методів вивчено ще недостатньо.

Аналіз останніх публікацій. Питання визначення фінансових результатів досліджували вчені України (П.Т. Саблук, М.Я. Дем’яненко [13], О.М. Шпичак [14] та ін.) та зарубіжних країн (Ф. Вуд [1], Ч.Т. Хорнгрен, Дж. Фостер [12]).

Вироблені різні способи вирахування фінансових результатів. Проте залишаються суттєві розбіжності в підходах до вирішення цього питання.

Мета статті – проаналізувати методи визначення фінансових результатів і обґрунтувати доцільність їх використання в практичній діяльності підприємств України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно фінансовий результат обчислюють за методом порівняння доходів і витрат. Так, згідно принципу нарахування та відповідності доходів і витрат для визначення фінансового результату звітнього періоду необхідно порівняти доходи звітнього періоду з витратами, що були

здійшені для отримання цих доходів. В різних видах обліку це робиться не однаково.

В фінансовому обліку прибуток (збиток) визначається як різниця між доходами (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і витратами (повною собівартістю) реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

В податковому обліку прибуток (збиток) вираховується шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітнього періоду на суму валових витрат і амортизаційних відрахувань.

Маржинальний дохід (збиток) в управлінському обліку показується – як різниця між доходами (виручкою) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і змінними витратами.

Фінансовий результат можна визначати за модифікованим варіантом методу “витрати-випуск”, за яким результат періоду (прибуток, збиток) обчислюється як різниця між доходами і витратами з урахуванням змін залишків матеріальних запасів, незавершеного виробництва і готової продукції. Цей метод доцільно використовувати в малих підприємствах, що застосовують спрощений бухгалтерський облік.

План рахунків бухгалтерського обліку в Україні [6] побудований так, щоб фінансовий результат визначати за першим методом, тобто шляхом порівняння доходів і витрат. Зокрема, за дебетом рахунку 79 “Фінансові результати” відображаються витрати, а за кредитом – доходи. Різниця між оборотами за кредитом і дебетом рахунку 79 становить фінансовий результат – прибуток (збиток).

Другий метод передбачає визначення прибутку (збитку) звітнього періоду як різницю між сумою власного капіталу на кінець і на початок звітнього періоду. Якщо власний

капітал на кінець звітної періоду збільшився, то маємо – прибуток, а навпаки – збиток.

Власний капітал – це чиста вартість підприємства. Нерозподілений прибуток теж є власним джерелом засобів і за економічним змістом відповідає власному капіталу і формує загальну його суму.

Витрати і доходи прямо пов'язані із зміною власного капіталу підприємства. Згідно Положень (стандартів) бухгалтерського обліку [далі П(С)БО] витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками), а дохід, на противагу витратам, визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства) [7; 8; 9]. Проте, законодавчими і нормативно-правовими актами з бухгалтерського обліку врегульована методика визначення фінансових результатів лише за методом порівняння доходів і витрат.

Існує формула рівності активів (господарських засобів) і пасивів (джерел утворення господарських засобів) підприємства:

Активи = Власний капітал + Зобов'язання

Власний капітал і зобов'язання складають пасив.

Активи балансу завжди дорівнюють пасивам. А тому будь-яка зміна (збільшення або зменшення) активів відповідно призводить до зміни (збільшення або зменшення) пасивів на однакову суму.

Якщо складові частини наведеного рівняння переносити з однієї частини в іншу з відповідною зміною знаку, отримаємо:

Власний капітал = Активи – Зобов'язання

Знаючи власний капітал на початок і кінець звітної періоду можна визначити суму прибутку або збитку.

Якщо в даному періоді відбулось вилучення капіталу засновниками, то ця сума віднімається від суми капіталу на початок періоду. Надходження капіталу за рахунок

внесків засновників додається до суми капіталу на початок періоду.

Вуд Ф. [1, с.135] використовує таку формулу для розрахунку прибутку методом порівняння капіталу:

Початковий капітал + Прибуток –
– Вилучення = Кінцевий капітал.

Вуд Ф. зазначає, що цей метод розрахунку прибутку є незадовільним, бо більше інформації отримується тоді, коли є можливість зіставити прибутки і збитки. Тому при можливості необхідно використовувати метод порівняння доходів і витрат.

Метод порівняння капіталу використовують у Франції. Так, закон “Про торговельні товариства” у статті 344 пропонує визначати фінансовий результат звітної періоду як “різницю між виручкою, збільшеною на прибутки, і витратами, збільшеними на збитки”. Загальний податковий кодекс Франції у статті 38-2 визначення фінансового результату передбачає як “різницю між вартістю чистого активу на кінець і початок періоду, за виключенням внесків капіталу і відхилень” [10, с.86].

Отже, між початковим і кінцевим капіталом виникає рівність:

$K_p + П - В_k = K_k - Н_k$, де

П – прибуток;

K_p – капітал на початок періоду;

K_k – капітал на кінець періоду;

$Н_k$ – надходження капіталу в звітному періоді;

$В_k$ – вилучення капіталу в звітному періоді.

Формула для визначення фінансового результату матиме вигляд:

$П = K_k - Н_k - K_p + В_k$.

Таким чином, щоб визначити фінансовий результат методом порівняння капіталу підприємству достатньо вести облік своїх боргів (тобто залучений капітал) і активів. Суму активів підприємство може визначити також шляхом підрахунку фактичних залишків (тобто, шляхом інвентаризації) активів станом на кінець періоду.

На основі даних підприємств Білоцерківського району Київської області визначимо їх фінансовий результат за двома методами і проаналізуємо отримані показники.

Як бачимо (табл. 1), ми отримали однакові фінансові результати у обох випадках. Це свідчить про пряму відповідність (рівність) між зміною власного капіталу, тобто сумою приросту чистих активів підприємства і різницею між його доходами і витратами (чистим прибутком). Отже, можна визначати

фінансовий результат за двома методами і він буде однаковий. Таким чином, застосування різних методів для визначення фінансового результату допоможе перевірити правильність його вирахування, а також сприятиме розвитку і вдосконаленню методики ведення бухгалтерського обліку.

Таблиця 1. Визначення фінансових результатів різними методами за даними підприємств Білоцерківського району Київської області за 2004 рік

Підприємства	Метод порівняння доходів і витрат			Метод порівняння капіталу		
	дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	витрати	прибуток або збиток (гр. 2 – гр. 3)	власний капітал на кінець звітнього періоду	власний капітал на початок звітнього періоду	прибуток або збиток (гр. 5 – гр. 6)
1	2	3	4	5	6	7
СВК ім.Щорса	11215,0	8441,0	2774,0	8734,0	5960,0	2774,0
Агрофірма “Матюші”	8477,0	7792,0	685,0	6155,0	5470,0	685,0
ВАТ “Терезине”	11800,5	9972,9	1827,6	16950,1	15122,5	1827,6
ТОВ Агрофірма “Глушки”	5470,0	3468,0	2002,0	4548,0	2546,0	2002,0
ТОВ “Агрофірма “Левада”	3553,0	2956,0	597,0	1956,0	1359,0	597,0
СВК ім.Косовського	3278,0	3174,0	104,0	3334,0	3230,0	104,0
ТОВ “Агрофірма “Дім”	11265,0	10481,0	784,0	6304,0	5520,0	784,0

тис.грн

Сільськогосподарським підприємствам фінансовий результат доцільно визначати методом порівняння доходів і витрат. Він дає змогу аналізувати витрати і доходи підприємства, обсяг його діяльності, оперативно вирахувати прибуток. Цей метод надає більше інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства ніж метод порівняння капіталу. За методом порівняння доходів і витрат можна визначати прибуток від окремих видів діяльності, від реалізації продукції (робіт, послуг) і позареалізаційних надходжень, а за методом порівняння капіталу – лише балансовий (загальний) прибуток. Проте метод порівняння капіталу доцільно застосовувати в невеликих підприємствах (зокрема фермерських господарствах), які ведуть спрощений бухгалтерський облік.

В даний час в різних підсистемах бухгалтерського обліку використовують власні правила визначення фінансового результату, а саме:

а) спосіб нарахування і касовий – у фінансовому обліку;

б) за першою подією і касовий спосіб – у податковому обліку;

в) будь-який спосіб на вибір підприємства – в управлінському обліку.

Варто зазначити, що в даному випадку доцільно використовувати термін “спосіб”, а не “метод”. Бо згідно з тлумаченням цих понять метод є сукупністю способів, а не навпаки. Метод використовує способи для дослідження процесів і явищ. Тому існують методи визначення фінансових результатів (метод порівняння доходів і витрат, метод порівняння капіталу), в межах яких застосовуються способи. Так, обчислення фінансових результатів за методом порівняння доходів і витрат може здійснюватись на основі способів нарахування, касового або за першою подією.

Кожний із способів дає не однакові фінансові результати діяльності підприємств. Тому потрібно вибрати той з них, який забезпечує найбільш оптимальне і точне відображення доходів у покупця і витрат у продавця товарів, і відповідає міжнародним правилам економічних взаємовідносин.

Існування різних способів визначення фінансових результатів пояснюється неспівпаданням у часі моменту передачі від продавця покупцю товарно-матеріальних цінностей і факту оплати за них.

Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [3] передбачено використання принципу (способу) нарахування та відповідності доходів і витрат. Він полягає в тому, що для визначення фінансового результату доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Отже, в бухгалтерському обліку України визначення доходів і витрат ведеться способом нарахування. Він відповідає міжнародним стандартам бухгалтерського обліку і використовується в більшості країнах світу.

Згідно з принципом нарахування в бухгалтерському обліку операції та події визнаються тоді, коли вони відбуваються (а не тоді, коли отримуються або виплачуються грошові кошти або їхні еквіваленти), а відображають їх в облікових регістрах та у фінансових звітах тих періодів, до яких вони відносяться. Витрати визнаються у звіті про прибутки та збитки на основі прямого зв'язку між понесеними витратами та надходженнями за певними статтями доходу.

Фінансові звіти, складені згідно з принципом нарахування, інформують користувачів не тільки про минулі операції, які містили виплату або отримання грошових коштів, а й про зобов'язання виплатити їх у майбутньому і про ресурси, представлені грошовими коштами, що їх буде одержано у майбутньому. Отже, звіти надають саме той тип інформації щодо минулих операцій та минулих подій, який є найбільш корисним для користувачів при прийнятті ними економічних рішень.

Згідно з П(С)БО 16 “Витрати” [9] попередня (авансова) оплата запасів, робіт, послуг не визнається витратами й не включається до звіту про фінансові результати. П(С)БО 15 “Дохід” [8] не визнає доходами суму попередньої оплати продукції (товарів, робіт, послуг), а

також суму авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг).

Отже, стандартами бухгалтерського обліку передбачено використовувати спосіб нарахування. Його недоліком є те, що підприємство в момент відвантаження продукції нараховує податки, збори і обов'язкові платежі і повинно їх сплатити. Але часто на практиці буває, що продукція відвантажена, а гроші за неї підприємство ще не одержало, а інколи може і ніколи їх не отримати. Тобто, дохід згідно обліку є, а платити нічим, грошей немає.

Проф. Герасимович А.М., Кіндрацька Л.М., Кривов'яз Т.В. зазначають, що до переваг принципу нарахування відносять те, що його застосування дає можливість інформувати користувачів не тільки про надходження або сплату грошових коштів у минулому, а й про зобов'язання платити кошти або про їх надходження в майбутньому [5, с.60].

Касовий спосіб визначення доходів і витрат передбачає відображення моменту реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) після відпуску її покупцю і одержання оплати за неї.

Необхідно відмітити, що якщо за способом нарахування доходи і витрати визнаються тільки після відвантаження продукції і факт оплати за продукцію не має значення для визначення фінансового результату, то при касовому способі для визнання доходів і витрат потрібно, щоб виконувались дві події: відпуск продукції і сплата грошей за неї.

Тобто відрізняється касовий спосіб від способу нарахування лише тим, що дохід визначають по часу оплати, а не лише відвантаження продукції. Таким чином, при касовому способі враховуються інтереси продавця, в той час, як покупець, придбавши товар, не може відобразити витрати до часу сплати за нього, маючи ріст зобов'язань.

До прийняття Закону України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” [3] в бухгалтерському обліку використовували паралельно обидва способи (нарахування і касовий), що не сприяло його уніфікації. В даний час застосування касового способу

обмежене. Він використовується зокрема в окремих випадках в податковому обліку.

Наприклад, згідно з Указом Президента України “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва” [11] виручкою від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) вважається сума, фактично отримана суб’єктом підприємницької діяльності на розрахунковий рахунок або (та) в касу за здійснення операцій з продажу продукції (товарів, робіт, послуг). Ця фактично отримана сума грошей і є об’єктом оподаткування.

Законом України “Про податок на додану вартість” статтею 1, пунктом 11 [4] визначено, що касовий метод – метод податкового обліку, за яким дата виникнення податкових зобов’язань визначається як дата зарахування (отримання) коштів на банківський рахунок (у касу) платника податку або дата отримання інших видів компенсацій вартості поставлених (або тих, що підлягають поставці) ним товарів (послуг), а дата виникнення права на податковий кредит визначається як дата списання коштів з банківського рахунку (видачі з каси) платника податку або дата надання інших видів компенсацій вартості поставлених (або тих, що підлягають поставці) йому товарів (послуг).

Касовий спосіб, незважаючи на свою ясність і простоту, не дає можливості в повній мірі визначити доходи і витрати за певний період і викривляє фактичний фінансовий результат. Адже сума грошей, отриманих на рахунок або в касу підприємства, зовсім не означає дохід за цей період, аналогічно і сплачені гроші не обов’язково відносяться до витрат даного періоду. Доходи і витрати, визначені за цим способом є умовними і не відображають справжній фінансовий результат.

Отримані гроші є наслідком заробленого доходу, а сплачені гроші – понесених витрат. Саме момент виникнення доходів і витрат необхідно враховувати при визначенні фінансових результатів, що і передбачає спосіб нарахування.

У податковому обліку згідно з Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” [2] валові доходи і валові

витрати визнаються за першою подією. Це поєднання способів нарахування і касового.

Законом передбачено (ст. 11, п. 3, пп. 1 і ст. 11, п. 2, пп. 1), що валовими доходами і валовими витратами визнається будь-яка з подій, що сталася раніше:

1) валові доходи виникають при зарахуванні коштів на рахунок продавця або при відпуску продавцем продукції покупцю;

2) валові витрати виникають внаслідок списання коштів з рахунку покупця або оприбуткування покупцем отриманої продукції.

Відповідно до Закону України “Про податок на додану вартість” (стаття 7, пункт 3, підпункт 4) застосовується аналогічний порядок для визначення податкових зобов’язань з податку на додану вартість [4].

Спосіб за першою подією застосовується податковими органами з метою контролю за доходами і витратами суб’єктів господарювання і забезпечення сплати ними необхідних податків своєчасно і в повному обсязі. Проте практика свідчить, що ця мета часто не досягається. Покупець, сплативши авансом за товар, включає його вартість у валові витрати, зменшуючи таким способом суму оподатковуваного доходу. Продавець, одержавши аванс, включає його у валові доходи. Але продавець має таку суму валових витрат, що одержаний аванс їх не перекриває, а тому податок не нараховується. Таким чином, знаючи економічні показники свої і клієнтів, маніпулюючи авансовими платежами, підприємства мають можливість не сплачувати загальні суми податків, що і практикують підприємливі суб’єкти господарювання. Система оподаткування за подією, що відбулась першою, себе не виправдала. Вона має бути перебудована відповідно до визначення доходів і витрат способом нарахування.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Метод порівняння доходів і витрат надає більше інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства ніж метод порівняння капіталу. Підприємствам для визначення фінансових результатів

рекомендується застосовувати метод порівняння доходів і витрат.

2. З трьох способів (нарахування, касовий, за першою подією) найбільш точно визначити фінансовий результат за певний період дає можливість спосіб нарахування. Тому він повинен застосовуватися в фінансовому, управлінському і в податковому обліку. Це сприятиме уніфікації видів бухгалтерського обліку, забезпечить точне визначення фінансових результатів діяльності підприємств, дозволить правильно вираховувати податки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вуд Ф. Бухгалтерский учёт для предпринимателей 1./5-е издание. – Москва, Аскери Информайшн Лтд, 1993. – Часть 3. – 341 с.
2. Закон України від 16 січня 2003 р. № 429-IV “Про внесення змін до Закону України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР “Про оподаткування прибутку підприємств” (з наступними змінами та доповненнями) // <http://www.rada.gov.ua>.
3. Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” // <http://www.rada.gov.ua>.
4. Закон України від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР “Про податок на додану вартість” // <http://www.rada.gov.ua>.
5. Облік і аудит у банках: Підручник / А.М. Герасимович, Л.М. Кіндрацька, Т.В. Кривов'яз та ін.; За заг. ред. проф. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 536 с.
6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999р. № 291 // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2006. – № 15/16. – С. 3-12.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 червня 1999 р. за № 397/3690 // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2006. – № 21/22. – С. 9-11.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 р. за № 860/4153 // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2006. – № 21/22. – С. 43-44.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня 2000 р. за № 27/4248 // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2006. – № 21/22. – С. 45-48.
10. Ткач В.И., Ткач М.В. Международная система учёта и отчётности.-М.: Финансы и статистика, 1991.-160 с.
11. Указ Президента України від 3 липня 1998 р. № 727/98 “Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва” // <http://www.rada.gov.ua>.
12. Хорнгрен Ч.Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учёт: управленческий аспект: Пер. с англ. / Под ред. проф. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 416 с.
13. Фінансовий словник-довідник /М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.; За ред. М.Я. Дем'яненка.- К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
14. Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / За ред. О.М.Шпичака. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 585 с.

СУК Петро Леонідович – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Національного аграрного університету

Наукові інтереси:

- теорія бухгалтерського обліку;
- управлінський облік